

Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi Adlı Tablosunun Peirce'nin Göstergebilim Yaklaşımıyla Çözümlemesi

The Analysis of the Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp Based on Peirce Semiotics Approach

Melih Çomak, *Dilbilim Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi*
Funda Uzdu Yıldız, *Dilbilim Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi*

Özet

Anlam kavramı her oluşumun içerisinde bulunmaktadır. Anlam kişiden kişiye göre değişim göstermemektedir. Bu durum da anlamın, içkin bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Göstergebilimde önemli olan içkin durumda bulunan anlamın yorumlanıp değerlendirilerek ortaya konmasıdır. Böylelikle anlamlandırma dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. Göstergebilim anlamdan ziyade anlamlandırmayı inceleyen bir bilim dalıdır. Anlam tek olmakla birlikte anlamlandırma değişim göstermekte ve böylece ortaya farklı anlamlandırma biçimleri çıkmaktadır. Göstergebilim çalışmaları zaman içerisinde ortaya çıkmakla birlikte Fransız Göstergebilim Okulu ve Charles Sanders Peirce etrafında şekillenmiştir. Fransız Göstergebilim Okulu, Algirdas Julien Greimas etrafında şekillenirken, Amerikan Ekolü olarak adlandırabileceğimiz yönelim ise Peirce'nin ortaya koyduğu yaklaşım temelli şekillenmiştir. Her ne kadar Greimas ekolünde felsefe önemli bir yer tutsa da Peirce ekolünde felsefe, mantık ve matematik temelde yer almaktadır. Bu durum iki yaklaşım arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Greimas yaklaşımı metinlere ve diğer çalışma alanlarına kolaylıkla uygulanabilirken Peirce'nin yaklaşımı sahip olduğu temeller ve bakış açısı nedeniyle daha kısıtlı bir inceleme ve çalışma alanı sunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan Rembrandt Harmenszoon van Rijn'in Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi adlı tablosu Peirce'nin göstergebilim yaklaşımından yola çıkılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Çözümleme süreci üçlüklere dayandırılarak ve her bir üçlük ayrı ayrı başlıklarda ele alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın diğer alan çalışmalarından farkı Peirce'nin tüm gösterge üçlüklerini ele alıp incelemesidir. Böylelikle bir sanat eseri Peirce'nin üçlüklerinden faydalanılarak mantıksal ve göstergebilimsel olarak çözümlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göstergebilim, Charles Sanders Peirce, Rembrandt, Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi, sanat.

Akademik disiplin(ler)/alan(lar): Göstergebilim, dilbilim, güzel sanatlar.

Abstract

The concept of meaning has existed in every formation. The meaning is not varied from person to person. That fact shows that the meaning has an implicit structure. The important thing in Semiotics is to reveal the meaning, which is implicit, by interpreting and evaluating. Thus, the concept of signification has appeared. Semiotics is a science that studies about the signification rather than meaning. While the meaning is unique, the signification has showed an alteration and thus, there have been different kinds of signification. Although Semiotics studies have emerged over time, they have been shaped around the French Semiotics School and Charles Sanders Peirce. While the French Semiotics School has been shaped around Algirdas Julien Greimas, the approach which can be called American School has been shaped around the Peirce's approach. Although philosophy has an important place in the school of Greimas, the school of Peirce has been based on philosophy, logic and mathematics. That fact has revealed the difference between the two approaches. While the approach of Greimas can be easily applied on texts and other study fields, the approach of Peirce has suggested more limited analysis and study field because of its fundamentals and perspective. In this study, the painting entitled the Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp by Rembrandt Harmenszoon van Rijn has been analysed based on Peirce Semiotics approach. The analysis process has been based on triads and each triad has been discussed in separate titles. The difference between this study and other field studies is that Peirce's all sign triads are analyzed. Thus, an artwork was analyzed logically and semiotically by making use of Peirce's triads.

Keywords: Semiotics, Charles Sanders Peirce, Rembrandt, Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp, art.

Academical disciplines/fields: Semiotics, linguistics, fine arts.

- **Sorumlu Yazar:** Melih Çomak, Dilbilim Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi
- **Adres:** Dokuz Eylül Üniversitesi, Tınaztepe Yerleşkesi, Adatepe Mah. Doğu Cad. No: 09, 35390 Buca, İzmir.
- **e-posta:** melihcomakk@gmail.com
- **ORCID:** 0000-0002-0641-4154
- **Çevrimiçi yayın tarihi:** 10.07.2020
- **doi:** 10.17484/yedi.717493

Geliş tarihi: 10.04.2020 / **Kabul tarihi:** 13.06.2020

1. Giriş

Dilbilimin gidişatına yön veren Ferdinand de Saussure'ün göstergebilim yaklaşımıyla Charles Sanders Peirce'nin yaklaşımı birbirinden farklı bir görünüm sergilemektedir. Saussure'ün semiology kavramı dilbilimin bir alanıyken Peirce'nin semeiotic kavramı felsefenin bir alanı olarak geçmektedir. Peirce'nin gösterge kuramından tam olarak yararlanılmak isteniyorsa felsefe içerisinde yer alan paradigmlar tam olarak açıklanmalıdır (Deledalle, 2000, s. 1). Saussure çalışmaları için kendine dilbilim alanını seçip buradan elde ettiği verilerle bir yol çizirken Peirce çalışmalarının temeline mantık, felsefe ve matematiği koymuştur.

Saussure gösterge çalışmalarını çağdaşlarının aksine dil dışı göstergelerle kısıtlarken, Peirce ise gösterge çalışmalarını hem dil dışı hem de dilsel göstergeler üzerinden şekillendirmiştir. Peirce için göstergebilim tam anlamıyla mantığın diğer adıdır (Deledalle, 1978, s. 29). Peirce, göstergeler arasında doğallık ve yapaylık üzerinden bir sınıflandırmaya gitmiştir. Bu sınıflandırmayı yaparken ayırmanın mantıksal farklılıklardan kaynaklanmaması nedeniyle iki sınıfa ayırma işlemini sınırlandırmamıştır. Aksine, belirtilerin aynı mantıksal sınıflandırma içerisinde doğal ve yapay gösterge olduğunu anlatmıştır (Deledalle, 1978, s. 30).

Paradigma kavramı disiplinler arası bir kavram olarak görülmekle birlikte belirlenmiş bir disiplinin uygulayıcılarının ortak varlığıdır. Belirli bir disiplinin her üyesinde bulunabilir. Aynı zamanda bu disiplinin alt dallarında bulunan kurallar ve kuramlar bütündür (Koerner, 1972, s. 258). Felsefede paradigma felsefenin uygulama alanlarının ortak yapısıdır. Bu sayede felsefe hem kendi içinde hem de başka alanlarla ilgili olarak etkileşime geçebilir. Böylelikle hem felsefeyi hem de felsefenin ilişkili olduğu alanları kapsayan bir kurallar bütünü ortaya çıkmaktadır. Peirce'nin gösterge kuramını anlamak için bu kuralları anlamlandırmak gerekmektedir.

Mantık Peirce'nin çalışmalarının temelinde yer almaktadır. Mantık, Mantık Kuramı temellidir. Mantığın temel görevi, usavurma gücünün bağlı olduğu koşulları tespit etmektir (Peirce, 2016, s. 35). Mantık, bazı bilgilerin doğru bazı bilgilerin ise yanlış olabileceğini varsayarak olası gerçekler arasından algılanabilir ilişkilerin ne olması gerektiğini tespit etmeye çalışmaktadır. Bu tanım psikoloji alanının mantık tanımına zıt bir görünüm ortaya koymaktadır (Peirce, 2016, s. 43). Peirce göstergebilim yaklaşımını oluştururken mantık alanından da yararlanmıştır. Peirce'nin mantığa yaklaşımı psikoloji alanından uzakta olup matematiğe yakınlık göstermektedir. Var olan bir bilginin doğru ya da yanlış olabilme ihtimalinin usamlaması sonucu elde edilen veriden yola çıkmaktadır. Bu sayede ortaya çıkabilecek sonuçların olasılıklarını tespit etmeye çalışmaktadır.

Peirce'nin göstergebilim yaklaşımına göre ortaya konan kuram bir düşünce akımıdır. Bunun nedeni de düşünce akımının, göstergebilim ve mantık açısından, Peirce tarafından evrensel olduğunun söylenmesidir. Göstergebilim kuramı yananlamsal çağrışımlara değil düzanlamsal çağrışımlara dayanmaktadır (Peirce, 1868, s. 287). Yananlamsal çağrışımların sonucunda elde edilen anlam evrensel bir nitelik taşıyabilir. Bunun yanı sıra düzanlamsal çağrışımlar göstergenin sahip olduğu ilk anlam ya da anlamlama olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda Peirce, göstergebilim kuramını düzanlamsal çağrışımlara dayandırarak göstergebilimin evrensel niteliğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi dersi adlı tablo Rembrandt'a Cerrahlar Locası tarafından 1632 yılında sipariş verilmiştir (Yunusoğlu, 2008, s. 49). Önemli portre sanatçılarından biri olan Rembrandt, bu eserini Amsterdam'da tanıştığı anatomist Nicolaes Tulpius'un çalışmalarından etkilenecek şekilde ortaya koymuştur. Resim Rembrandt'a özgü olan renk ve ışık- gölge bağlamında şekillenmiştir ve çok betili bir bileşke sunmaktadır. Resimde meraklı izleyici bakışları altında yapılan anatomik inceleme ortaya konmuştur (Avcı, 2018, s.31). Rembrandt Van Rijn yapmış olduğu resimleri benzeşim üzerinden ortaya koymaktadır. Bu sunum izleyicisinde günlük bir etki yaratmaktadır. Çalışmaları dönemin sosyolojik yapısına gönderimde bulunmaktadır (Uysal, 2009, s. 111-112).

Hollanda'da 17. ve 18. Yüzyıllarda Cerrahlar Locası resimleri dönemin şartları bağlamında öne çıkmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmının temeli Amsterdam'a dayanmaktadır. Dönem itibariyle çok sayıda ressam yetişmiş olup bu ressamlardan biri de Rembrandt van Rijn'dir. Ressam dönemindeki diğer ressam gibi dini konulu resimler yapmıştır. Bu resimler daha çok öğretici ve ahlaki yanlara sahiptir. Bunun yanında 17. yüzyıl Hollanda resmi son derece özenli, ayrıntılı ve canlı desenlerden oluşmaktadır. (Yunusoğlu, 2008, s. 6-8). 17. ve 18. yüzyıl resim çalışmalarında anatomi resimleri de önemli bir yer kaplamaktadır.

Anatomi, orta çağdan yeni çıkmış Avrupa'da, bir çeşit din gibi algılanmaktaydı. Anatomi çalışmalarının bir kısmı kilise ve şapelde yapılmaktaydı. Anatomi çalışmalarında kullanılan kadvralar suçlu hükümlülerin

cesetleriydi (Yunusoğlu, 2008, s. 21). Dr. Tulp ve Rembrandt'ın anatomi dersinin nesnesi olan kişi de bir suçluydu.

Üzerinde diseksiyon gerçekleştirilen kişi palto çaldığı için idam edilen Aris Kindt adlı bir suçludur. Burada önemli olan ve diğer anatomi çalışmalarından farklı olan diseksiyon yapılan kişinin adı bilinen ve gerçek bir kişi olmasıdır. Rembrandt bu kadavrayı yok saymamakla birlikte diğer çalışmalarında da görüldüğü üzere başka insanların arkasına gizlememiştir. Bu resmin diğer bir önemi de Rembrandt'ın yaptığı ilk topluluk resmi olmasıdır (Yunusoğlu, 2008, s. 51). Resim, Rembrandt'ın diğer resimlerinde de olduğu gibi oldukça canlı renklere sahiptir. Hareketli bir yapısı vardır.

Resimde Dr. Tulp kadavranın başında anatomi tiyatrosunun izleyicilerine ders vermektedir. Kendisi kadavranın kaslarını gösterirken aynı zamanda dinleyicilere yönelik büyük bir ciddiyetle konuşmasını sürdürmektedir. Bu durumuyla Dr. Tulp'un resimdeki yeri oldukça belirginleştirilmiştir (Hansen ve Middelkoop'tan aktaran, Yunusoğlu, 2008, s. 52).

Bu çalışmada Rembrandt Harmenszoon van Rijn'in Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi adlı yağlı boya tablosu Peirce'nin gösterge üçlükleri temelinde incelenmesi amaçlanmıştır. İnceleme nesnesi olarak bu tablonun seçilmiş olması, tablonun çok katmanlı anlam yapısının çözümlenmeye elverişli olmasıdır. Bu amaç doğrultusunda tablo Peirce'nin üçlükleri açısından ele alınmış, tabloda yer alan gösterge türleri saptanmış, saptanamayan gösterge türleri nedenleriyle birlikte verilmiştir.

Bu çalışmada ortaya konan Peirce'nin tüm üçlükleri, alanyazında diğer yapılan çalışmalardan farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu farklılıklar Peirce'nin bakış açısını tek bir metinde toplama ve böylelikle incelenen nesneye bir odaklama sağlamaktadır. İnceleme nesnesi Peirce'nin gösterge üzerinden sunmuş olduğu bakış açısıyla incelenmektedir.

Alanyazında yapılan çalışmaya benzer çalışmalara rastlanılmamıştır. Alanyazındaki diğer çalışmalar olan Günay (2012), Yılmaz ve Temizkan (2013), Koca ve Kırkincioğlu (2016), Edizer ve Konu (2018), Başoğlu'na (2019) bakıldığında Peirce'nin belirli üçlüklerini ele alarak inceleme nesnelere yönelmiş çalışmalardır. Çalışmanın diğer çalışmalardan farkı inceleme nesnesinin bir resim olması ve bu resmin Peirce'nin ortaya koyduğu tüm üçlüklerden faydalanılarak çözümlenmiş olmasıdır. Böylelikle resim Peirce'nin mantık ve matematik temelli göstergebilim görüşüne göre incelenmiştir.

2. Kuramsal Artalan

Desmedt'e (2011) göre Peirce genel, üçleme ve edimbilimsel olarak üç göstergebilim kuramı ortaya koymuştur. Üçlemenin ilk aşaması felsefesal üç ulam üzerine kurulmuştur. Bunlar birincillik, ikincillik ve üçüncüllük olarak adlandırılmaktadır. İkinci aşama üç kavram arasındaki ilişki üzerinden kurulmuştur. Bunlar gösterge ya da representamen, nesne ve yorumlayandır. Peirce tüm deneyimleri üç temel sınıfa (birincillik, ikincillik ve üçüncüllük) ayırmıştır. Bu sınıflandırma işlemi ya da görüngenü, fizikötesi kuramların test edilebilmesi açısından yöntembilimsel olarak da önemlidir (Buchler, 1955, s. xiii). Tablo 1'de görüldüğü üzere üçleme üzerine yapılan sınıflandırma gösterge kavramı ve ötesinde bu kavramın görüngenülerinin açıklanması açısından yöntemsel olarak gereklidir. Bu gerekliliği ortaya koyan ise sınıflandırma sonucunda oluşan ulamların değerlendirilmesinin kolaylık göstermesidir.

Tablo 1. Göstergesel Görünüş.

Birincillik	Tözü kavrama yetisi
İkincillik	Deneyim
Üçüncüllük	Düşünme/Yorumlama

2.1. Birincillik

Peirce'nin Collected Papers of Charles Sanders Peirce adlı çalışmasında belirttiği gibi birincillik, öznenin başka bir şeyden bağımsız olarak olduğu gibi olmasından doğan bir varlık biçimidir. Sadece bir olasılık olarak düşünülebilir. Bir şeyin bir anlama sahip olabilmesi için tek başına değil başka şeyler üzerinden anlamlandırılması gerekmektedir. Anlamlandırılmadığı takdirde bir oluş ve durum belirtmemektedir. Evrendeki herhangi bir şey henüz kırmızı olmadan önce bir kızılık olma şeklinde olması olumlu bir

niteliksel olasılıktır. Örneğin kıvıllık kendi kendine şekillense bile somutlaştırılabilir ve kendine özgüdür (Deeley, 1994, s. 24-25). Birincillik ulamı, gösterge ulamlamasının başlangıcı, yeniliği, süresizliği ve olabirirliğidir (Savan, 1980, s. 11). Birincillik diğler her şeyden bağımsız bir kavram ve varlıktır. Varlığın varoluşu ve tasarlanması kendi evrenselliğinde, sınırsızlığında, sebepsizliğinde ve sonuçsuzluğunda bulunmaktadır (Desmedt, 2011). Birincillik töz olarak düşünülebilir. Bir şeyin tözü onun temelini oluşturur. Tözün de anlaşılabilmesi için göstergenin yalın haline başvurmak gerekir ki diğler şeylerden uzak bir sonuçlanma gerçekleşebilsin. Bizim birincilliği anlamamız için diğler varlıklarda olduğu gibi başka bir şeye ihtiyacımız yoktur. Töz sayesinde Peirce'nin göstergeye yönelik ortaya koyduğu görünüşün ilk aşaması gerçekleşmiş olur.

2.2. İkincillik

Peirce'ye göre ikincillik bir şeyin var olması için diğler bir şeyin de var olması anlamına gelip çift taraflı bir görünüm sunmasıyla eşdeğerdır. Burada söz konusu olan iki şeyin gücü, etkisi ve varlığıdır (Deeley, 1994, s. 124). O halde ikincillik varoluşun, sınırların, sınırlamaların ve saymacılığın ulamlamasıdır. İkincillik için iki biçim gerekmektedir. Bu iki biçim de birbirinden farklı ve bakışsımsız olmalıdır. Birincisi, ikincisine göre daha belirgin bir görünüm sergilemelidir. Birincisi sadece olabirirliği gösterirken, ikincisi birinciyi belirlemektedir. Böylelikle birinci etkilenen ikinci etkileyendir (Savan, 1980, s. 11). İkincilikte tek başına bir varlık açıklanamamaktadır. Açıklamanın gerçekleşmesi için ikinci bir varlığa ya da şeye ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle ikincilikte çift taraflı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. İkincilik bir sınırlamayı da içermektedir. Bu içirme ve saymacılık sayesinde ulamlama nedensiz bir görünüme bürünür. İkiliğin var olması için etki- tepki ya da etkileyen ve etkilenen görünüme ihtiyaç vardır. Bu biçimde iki şey arasında bir ilişki kurulur. Diğler bir deyişle ikincilik diğler şeylerle kurulan bağlantı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin kıvıllık kavramı kırmızı renk ile ilişkilendirilirse bir anlam kazanır. Kıvıllık olmadan kırmızılık anlaşılammamaktadır. Bu durumda ikincilik için geçmiş zaman bilgisinin dolayısıyla deneyimin önemli olduğu söylenebilir. Bu ilişkilendirme sonucunda ortaya çıkan ikinciliktir.

2.3. Üçüncüllük

Peirce'nin belirttiği üzere üçüncüllük, birincillik ve ikincillik arasında yer almakta ve bir bağlantı görevi görmektedir. Bir başlangıç, iki son, üç ise bunların ortasıdır. Üçüncüllüğü bir yoldaki çatal olarak düşünebiliriz. Üç yol olduğunu düşünelim. Düz yol iki yer arasındaki bağlantı olarak kabul edilsin. Bunun adı ikinciliktir. Üçüncüllük ise arada bulunan, bu yollara aracılık yapan yoldur diyebiliriz. Üçüncüllük içerisinde her zaman bir sürerlilik söz konusudur. Her süreç bir başlığın altında ilerler ve varolur. Sıfat birinciye, üstünlük derecesi ikinci, sıfat ya da belirteçlerin üstünlük derecesini gösteren karşılaştırmalı yaklaşım ise üçüncüdür (Deeley, 1994, s. 130). Üçüncüllük bir düşünme biçimi olarak adlandırılabilir. Bu sayede birincillik ve ikincillik arasında bağlantı oluşturulmaktadır. Bu bağlantı sayesinde her ikisi arasında bir ilişki oluşturulup ortaya üçüncüllük çıkmaktadır. Diğler bir deyişle üçüncüllük, birincillik ve ikincilliği bağdaştırdığı gibi, birincillik ve ikincillik de üçüncüllüğü doğurmaktadır.

2.4. Üçlükler

Peirce göstergelerin sınıflandırmasında üç farklı üçlük ortaya koymaktadır. Birinci üçlükte göstergenin kendisiyle olan ilişkisi, ikinci üçlükte göstergenin nesnesiyle olan ilişkisi, üçüncü üçlükte de gösterge ve yorumlayıcı arasındaki ilişki ortaya konmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Göstergeler ve Sınıflandırılmaları.

Gösterge Türü	Kendisi	Nesne	Yorumlayan
Nitel Gösterge	+		
Tekil Gösterge	+		
Kural Gösterge	+		
Görüntüsel Gösterge		+	
Belirti		+	
Simge		+	
Terim			+
Önerme			+
Kanıt			+

Peirce bu konuya şu biçimde değinmiştir: Tekil gösterge, gösterge olan bir şey ya da varoluşsal bir olaydır. Sadece nitelikleri sayesinde var olabilir. Bu yüzden de birden fazla nitel gösterge içerebilir. Ancak bu nitel göstergeler farklı bir biçimdir ve sadece somutlaşarak bir gösterge oluşturmaktadır (Deeley 1994, s. 367). Tekil gösterge tek bir nesneyi ya da olayı yansıtmaktadır. Tümce içerisinde kullanılan 'the', 'word' sözcükleri birer tekil göstergedir (Zeman, 1977, s. 35).

Peirce'nin değindiği üzere kural gösterge, kural olan bir gösterge türüdür. Bu kural genellikle insanlar tarafından oluşturulmuştur. Her uzlaşımsal gösterge bir kural göstergedir. Üzerinde genel bir anlaşmaya varılmıştır ve tek bir nesneden oluşmamaktadır. Her kural gösterge, kullanımının bir örneği ya da bir durumu aracılığıyla ifade edilmektedir. Bu yüzden 'the' sözcüğü bir sayfada birçok kez kullanılmaktadır. Her bir tekil kullanım bir diğersinin tıpatıp aynısıdır. Her bir tıpatıp kullanım ise tekil gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden her kural gösterge bir tekil göstergeye ihtiyaç duymaktadır (Deeley 1994, s. 367).

Tablo 3. Gösterge ve Kendisi

Nitel gösterge	Bir şeyin içeriği
Tekil gösterge	Fotoğraf
Kural gösterge	Yasalar, grafikler

Peirce ikincillğe ve üçüncüllüğü şu biçimde açıklamıştır: İkincil üçlükte görüntüsel gösterge, belirti ve simge yer almaktadır (Tablo 4). Deeley'e (1994, s. 368) göre görüntüsel gösterge, nesnesine gönderimde bulunan bir göstergedir. Bu nesne sadece kendi değerleriyle var olabilen bir nesne türüdür. Aynı zamanda bu nesne var olmasa bile görüntüsel gösterge kendi varlığını korumaktadır. Gerçekten böyle bir nesne yoksa göstergenin, görüntüsel göstergenin, bir gösterge gibi davranmadığı doğrudur. Ama bu durumun göstergenin yapısıyla hiçbir ilgisi yoktur. Diğer bir deyişle görüntüsel göstergenin bir nesnesi olmasa bile gösterge özelliğini sürdürmektedir.

Belirti, nesnesine gönderimde bulunan bir göstergedir. Nesnesi ortadan kalkarsa gösterge özelliğini yitirmektedir. Bu yüzden bir nitel gösterge değildir. Nitel göstergeler her ne olursa olsun bağımsız bir yapıda olup herhangi bir şeye bağlı değildir. Belirti, nesnesinden etkilendiği sürece nesnesiyle ortak bazı niteliklere sahiptir. Ortak değerler ise göstergenin nesnesine gönderimde bulunur. Bu açıdan bir yönüyle, tam olmasa da görüntüsel gösterge özelliği taşımaktadır.

Simge, nesnesine gönderimde bulunan bir göstergedir. Bu nesne bir kural ile ifade etmekte ve nesnesini çağrışım yoluyla belirtmektedir. Gösterge ve nesne arasındaki ilişkiyi bir yorumlayan gerçekleştirilmektedir. Bu yönüyle bir kural gösterge özelliği göstermektedir. Simgede bahsedilen nesne genel bir niteliktedir. Simgenin gönderimi hayali bir dünyaya yöneliktir.

Tablo 4. Gösterge ve Nesnesi

Görüntüsel gösterge	Fotoğraf, tablo
Belirti	Ateş- duman
Simge	Bayrak, amblem

Sonuncu üçlük, sözcibirim ya da terim, önerme ve kanıt ya da çıkarımdır. Deeley'e (1994, s. 368- 369) göre terim, nitel bir olasılığı bulunan bir gösterge türüdür. Bu olasılığı ortaya koyan bir yorumlayandır. Herhangi bir terim, bilgi taşıyormuş görünümü sergilese de bu biçimde yorumlanmamaktadır.

Önerme, bir yorumlayıcı olan varoluşsal göstergedir. Bu yüzden bir görüntüsel gösterge özelliği göstermektedir. Bir yorumlayıcı olması ve bilgi taşıma niteliği nedeniyle bir tarafıyla da terim özelliği göstermektedir.

Kanıt, yorumlayıcı bulunan ve kural gösterge özelliği taşıyan bir gösterge türüdür. Bir simge özelliği de göstermektedir. Nesnesini anlamak için bir önermeye ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan da bir önerme özelliği göstermektedir. Terimden farkı kanıtın ortaya bir sav koyması, terimin ortaya bir sav koyan gösterge türü olmayışıdır (Tablo 5).

Tablo 5. Gösterge ve Yorumlayanı

Terim	Ad, belirteç
Önerme	Bilgi içeren kavram
Kant	Bir kavramı açıklamak için başka kavramların kullanılması

3. Yöntem

Çalışmada inceleme nesnesi olan gösterge olarak ele alınan Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi adlı tablosu göstergebilimsel yöntemle Peirce'nin üçlüklerine göre incelenmiştir. İnceleme başlıkları olarak da Peirce'nin belirttiği gösterge çözümleme basamakları ele alınmıştır. Bu başlıklar göstergenin kendisi açısından çözümleme, gösterge ve nesnesi açısından çözümleme, gösterge ve yorumlayanı açısından çözümleme olarak belirlenmiştir.

4. Bulgular

Çalışmada kullanılan tablo *Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi* (Şekil 1) adlı tablosudur.

Şekil 1. *Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi*, Rembrandt, 1632.

4.1. Birincilik

Peirce'nin birincilik kavramı resmin tözünü oluşturmaktadır. Bu tözü de resmin renkleri meydana getirmektedir: Siyah, beyaz, kırmızı ve tonları. Birincilik töz olma durumunu belirttiği için kendi başına erişilemez bir durumu belirtmektedir.

4.2. İkincillik

Renkler ve tablo tek başına herhangi bir şeyi açıklayamamaktadır. Diğer bir deyişle tek başına bir anlam taşımamaktadır. Anlamın anlamlandırılması için resmin bağlam ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda geçmiş zaman devreye girmekte ve resmin yapıldığı zamanla ilişkilendirilerek anlam kazanması söz konusu olmaktadır.

4.3. Üçüncülük

Birincillik ve ikincilliğin arasındaki ortak bağıdır. Resmin tözünü oluşturan renkler ile resmin yapıldığı zaman arasında kurulan anlamsal ilişkidir. Resmin içeriği resme bakanlarda bir etki oluşturmaktadır. Bu etki ve yaratımın sonucunda oluşan anlamlandırma ve kurulan bağıdır.

4.4. Göstergenin Kendisi Olarak Çözümleme

4.4.1. Nitel Gösterge

Tabloda yer alan kişilerin ifadeleri (Şekil 2) nitel göstergenin özelliklerini ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi, Rembrandt, 1632.

Bu ifadeler şunlardır:

- Şaşkınlık
- Merak

İfadelerin yanı sıra renkler de bu gösterge türüne girmektedir:

- Renklerin sınıflandırılması
- Koyu ve açık renklerin kullanımı
- Renklerin izleyicide yarattığı hisler

4.4.2. Tekil Gösterge

Tablodaki tek bir olayın ya da durumun söz konusu olmasıdır. Bu durumda resmin kendisini tekil bir gösterge olarak kabul edebiliriz. Tekil gösterge gerçek değildir. Gerçeğin bir yansımasıdır. Tablo da gerçek değil varolan ya da olabilecek olan bir durumun yansıması olarak kabul edilebilir.

4.4.3. Kural Gösterge

Kural gösterge içerisinde bir uzlaşma barındırmaktadır. Diğer bir deyişle uzlaşmaya dayalıdır. Resmin yapıldığı dönemde kadavra kullanımının yasak olması, her sene bir defaya mahsus olmak üzere kadavra kullanımına izin verilmesi bir uzlaşma göstergesidir. Bu durum tablonun bir kural gösterge olduğunu da ortaya koymaktadır. Tablodaki insanların derse katılması, toplum içindeki gelenek ve görenekler (tablodaki kişilerin zamana uygun giyinmesi ve davranması) ve hatta bunlardan oluşan yasalar da kural göstergedir.

4.5. Gösterge ve Nesnesi Açısından Çözümleme

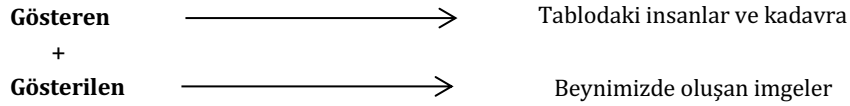
4.5.1. Belirti

Belirti, nesnesi ortadan kalktığında kendi özelliğini yitirecek bir gösterge olması, doğal gösterge olarak da adlandırılması ve nesnesine gönderimde bulunmasından dolayı bu bağlamda değerlendirme yapılamamaktadır. Tabloda herhangi bir belirti türü gösterge saptanmamıştır.

4.5.2. Görüntüsel Gösterge

Görüntüsel göstergenin (Tablo 6) belirttiği nesne olmasa bile kendi başına anlam taşıyan bir gösterge türüdür. Resmin konusu olan kişilerin ve olayın resmedilmesi, resmin kendisi olmasa bile tablonun bu çözümlemeye kullanılması bir görüntüsel göstergedir. Bunun yanında tabloda insanlar ve kadavra bulunmaktadır. Bu durum gerçek bir olayın bize yansıtılmasıdır ve bir görüntüsel gösterge özelliği içermektedir. Tablo gerçek nesnenin kendisidir. Gerçek olmasa da gerçeğe en yakın gerçek olarak tasvir edilmiştir. Bu durumda;

Tablo 6. Görüntüsel Gösterge.

4.5.3. Simge

Simgede adlandırılan durum çağrışım yoluyla belirtilmektedir. Bu durumda söz konusu tablo bilim, sanat ve yılda bir kere düzenlenen anatomi ve kadavra dersinin simgesidir. Bunun yanında giyilen kıyafetler o dönemin simgesidir. Tabloda kullanılan renkler ve ışığın yayılması, tablonun tekniği 1600'lü yılların tablo sanatının simgesidir. Ayrıca tablo, Rembrandt'ın sanatındaki dönüm noktasının simgesidir. Simgesel göstergeler çevre ve toplumun yaşantısıyla yakından ilgilidir. Tablo o dönemin giyim ve yaşantısını yansıtmaktadır.

4.6. Gösterge ve Yorumlayıcı Açısından Çözümleme

4.6.1. Terim

Terim göstergesi (Şekil 3) tabloda kadavra kavramının açıklanması için bu kavramın tabloya konu edilmesiyle ortaya konmuştur. Ayrıca yorumlayıcı açısından nitel bir gösterge özelliği ortaya koymaktadır. Terimler tabloda da olduğu gibi bilgi taşısa da bilgi taşıymıyormuş gibi yorumlanmaktadır.

4.6.2. Önerme

Bir varoluş göstergesidir. Bu tablo istek üzerine hazırlanmıştır ve somut bir durumu açıklamak için resmedilmiştir. Bu durumda resmin önerme göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Önermeler zorunlu bir biçimde terim de içermektedir.

4.6.3. Kanıt

Kanıt bir kural gösterge ve simge türüdür. Kurallar bütününe ihtiyaç vardır. Bu durumda tablonun dönemin tablo ve sanat anlayışına uygun olması kanıt özelliği taşımaktadır. Bu tür göstergelerin nesnesi yasa ve kuraldır. Buna bağlı olarak Rembrandt'ın bu eseri dönemin yasa ve kurallarına bağlı olarak inşa edilmiştir.

Şekil 3. Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi, Rembrandt, 1632.

5. Sonuç

Çalışmada Rembrandt'ın Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi adlı resmi Peirce'nin üçlüklerine göre yukarıda incelenmiştir (Tablo 7). Elde edilen bulgular bağlamında Peirce ve gösterge yaklaşımı üzerine anlatılanlar şu biçimde özetlenebilir:

Tablo 7. Peirce ve Gösterge Yaklaşımı

Gösterge Türü	Göstergenin Kendisi Olarak Çözümleme	Gösterge ve Nesnesi Açısından Çözümleme	Gösterge ve Yorumlayıcı Açısından Çözümleme
Nitel Gösterge	Tablodaki ifadeler ve renkler		
Tekil Gösterge	Tablonun kendisi		
Kural Gösterge	Dönemin toplumsal değerleri ve yargıları		
Belirti		-	
Görüntüsel Gösterge		Tablonun kendisi, kişiler ve olay	
Simge		Bilim, sanat, giyilen kıyafetler ve renkler	
Terim			Kadavra kavramı
Önerme			Resmin hazırlanma şekli ve amacı
Kanıt			Dönemin tablo ve sanat anlayışına uygunluk

Birincilik tablonun çekirdeğini yani temel yapısını oluşturmakta ve tek başına tözsel bir nitelik taşımaktadır. İkincilik geçmiş zamana ve dolayısıyla deneyime dayanmaktadır. Üçüncülük ise birincilik ve ikincilik arasında kurulan köprüdür.

Nitel gösterge, tekil gösterge ve kural gösterge, göstergenin kendisi üzerinden ele alındığı gösterge türüdür. Nitel göstergede tabloda kullanılan renkler ve kişilerin ifadeleri bu gösterge türünü oluşturmaktadır. Kullanılan renkler pastel renklere ve siyah ağırlıktadır. Pastel renkler resme durağanlık ve sakinlik kazandırırken siyah renkler ve kadavradan yükselen beyaz ışık resme bir derinlik ve odaklayım kazandırmaktadır. Nitel göstergenin göndergesi kendi üzerine olduğu için ve gerçekleşene kadar bir gösterge özelliği sergilemediği için renklerin ve göstergenin diğer özelliklerinin yorumlanması töz aşamasını geçememektedir. Kişilerin yüz ifadeleri ise diğer bir gösterge türüdür. Yüz ifadeleri şaşkınlık ve merak içermektedir. Kimi yüzler kadavraya kimi yüzler ise boşluğa bakmaktadır. Kadavradan yayılan ışık etrafa yayılmaktadır. Burada kullanılan renkler ve yüz ifadeleri bir resmin nitel gösterge özelliklerini ortaya koymaktadır.

Tabloda yer alan kadavranın incelenmesi, resmin arka planında yer alan karamsar ve meraklı hava ve hatta resmin kendisi tekil göstergeye örnek olarak verilebilir. Bunun nedeni söz konusu olan bütün bu durumların gerçek değil var olan bir durumun yansıması olmasıdır. Tekil göstergeler gerçek olarak kabul edilmeyebilir. Gerçeğe en yakın gerçek olan yansımaları sunmaktadır. Yansımalar gerçeğin bir parçasıdır. Tıpkı resmin bir dönem senede bir defa yapılan kadavra incelemesinin yansıması olması gibi. Resmin kendisi var olan gerçeğin yeniden sunumudur. Böylelikle gerçek olmayan ama onu temsil eden gerçek gözler önüne serilir.

Tablonun kural gösterge özelliği taşıması sayesinde döneme ait olan uzlaşım durumları ortaya çıkmaktadır. Tablo dönemin giysi anlayışı, dönemin tıbbi incelemelerinin nasıl ve hangi şartlarda yapıldığını da bize göstermektedir. Tabloda yer alan giyim biçimleri bize 1600'lü yılların kıyafet özelliklerini göstermektedir. Buna göre dönemin giyim özellikleri erkeklerde pelerin, geniş tül yaka ve kahverengi- siyah ağırlıklıdır. Genellikle erkeklerde sakal bulunmaktadır.

Çalışmada belirti olarak bir gösterge türüne rastlanmadığı için bu bağlamda bir çözümleme yapılmamıştır.

Görüntüsel gösterge, resmin kendisi değil bir görüntüsel etkisidir denilebilir. Resmin sahip olduğu nesne ortadan kalksa bile görüntüsel gösterge özelliği ortadan kalkmamaktadır. Bu durumda ortaya resmin yorumlanması da çıkmaktadır. Tablo ve dolayısıyla tabloda olan her şey bize yansıtılanlardır. Burada yine karşımıza gerçek olmayan ama gerçeğe en yakın gerçek çıkmaktadır. Bunlar da tablodaki kişiler, tablonun genel kompozisyonu ve renklerdir. Gerçekte var olan bir sahne resmedilerek görüntüsel göstergeye dönüştürülmüştür.

Simge, çağrışım özelliği ve nesnesi açısından ele alınan bir gösterge türü olmakla birlikte içinde gömülü olan anlamı yansıtan bir gösterge türüdür. Tabloda kullanılan renklerin çağrışımları simge etkisi yaratmaktadır. Renkler genellikle, hem giysilerde hem de arka bağlamda, koyu tonlarda kullanılmıştır. Bu durum resme simgesel olarak kasvetli bir hava katmıştır. Tabloda dönemin özellikleri, kadavra ve kişiler aracılığıyla bilimsel yaklaşımı da simgeleştirilmiştir. Simgeleştirme yoluyla ressam yansıtmak istediği anlamı anlamlandırmamızı sağlamaktadır. Tabloda yer alan simgeler örtük bir gönderim yoluyla bize gönderimde bulunmaktadır.

Kadavra kavramının kendisi bir terim göstergedir. Terim olması da yorumlayan kavramının var olmasıyla ilgilidir. Yorumlayan var olan göstergeyi yorumlar ve göndergesi yorumlayan aracılığıyla var olur. Böylelikle bir terim göstergenin niteliği de ortaya konur. Kadavranın kendisi tabloda bir yansımayla var olurken bir taraftan da niteliğini koruyup kendisi üzerinden varlığını sürdürmektedir.

Önerme, tablonun ortaya bir şey koymasındır. Diğer bir deyişle tablo aracılığıyla istenen bir durumun göstergeler yardımıyla ifade edilmesidir. Göstergeler sayesinde tablo oluşmaktadır. Diğer bir deyişle tabloyu var eden göstergeler, bu göstergelerden somut olan bir varoluş durumunu tabloya yansıtan ise önermedir.

Kanıt, bir göstergenin bağlama uygunluğu ile açıklanabilir. Tabloda var olan içerik anlatıma uygun olmalıdır. Diğer bir deyişle anlatım, resmin yapıldığı döneme uygunluk göstermekte ve dönemi yansıtmaktadır.

Yapılan alanyazın taramasında Peirce'nin göstergebilim yaklaşımından faydalanan çeşitli çalışmalar saptanmıştır. Günay'da (2012) inceleme nesnesi olan fotoğraf sadece görüntüsel gösterge, belirti ve simge üzerinden Peirce'nin gösterge yaklaşımıyla ele alınmıştır. Görüntüsel gösterge ve simge çözümlemesi çalışmamızla benzerlik gösterirken belirti çözümlemesi farklılık göstermektedir. Günay'da (2012) görüntüsel gösterge çözümlemesi yapılırken çözümlenen fotoğrafın görüntüsel gösterge olduğundan ve

nesnesiyle benzerlik ilişkisi kurduğundan bahsedilmiştir. Simgede fotoğrafta yer alan göstergelerin (güneş ve güneşin batışı) simgeleştirmeleri (batan güneşin yaşlılığa gönderimde bulunması) üzerine bir çözümleme yapılmıştır. Belirti ise çalışmamızda bulunmazken Günay'da (2012) kullanılan fotoğrafta doğal göstergelerin bulunması çözümlemeler arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Yılmaz ve Temizkan'da (2013) incelenen nesne (Türkiye Cumhuriyeti'nde tedavüle sürülen en küçük ve en büyük banknotlar) Peirce'nin ikinci üçlüğündeki belirti, ikon ve simge sınıflandırması bağlamında çözümlenmiştir. Çözümlemede banknotların üzerinde yer alan göstergelerin anlamı ikinci üçlüğe göre çözümlenmiştir. Bu sayede göstergeler aracılığıyla iletişimin nasıl gerçekleştiği ortaya konmuştur. Yılmaz ve Temizkan'da (2013) çalışmamızla ortak yönü Peirce'nin ikinci üçlükleri açısından incelenmesidir. Çalışmamızın farkı ise çözümlemede Peirce'nin tüm üçlüklerinden faydalanılarak tablo incelemesinin gerçekleştirilmesidir. İlgili çalışma görüntüsel göstergelerin iletişimsel açıdan ulusal ve uluslararası ileti amaçlarını ortaya koymuştur. Çalışmamızda ise elde edilen bulgulara göre aktarılmak istenen ileti sanat bağlamında gerçekleşip evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bu nitelik Peirce'nin üçlükleri aracılığıyla ortaya konup çalışmada tablolarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Koca ve Kırkıncioğlu'nda (2016) çözümleme nesnesi olarak Denizli yöresine ait geleneksel kıyafetler seçilmiş ve çözümleme için Barthes, Saussure ve Peirce'den faydalanılmıştır. Çalışmamızla ortak yönü Peirce'nin görüntüsel gösterge yaklaşımından faydalanılmasıdır. Koca ve Kırkıncioğlu'nda (2016) elde edilen bulgular sadece bu açıdan değerlendirilmiş olup çalışmamızda Peirce'nin üçlüklerinin tamamından faydalanılmıştır. Böylece çalışmamızda bir inceleme nesnesi Peirce'nin göstergebilim yaklaşımının tamamıyla ele alınıp incelenmiştir. Bu durum da çalışmamıza bir bütünlük katmaktadır.

Edizer ve Konu'da (2018) Bremen Mızıkacıları, Çizmeli Kedi, Külkedisi, Pamuk Prenses ve Uyuyan Güzel masal kitaplarındaki görseller Peirce'nin göstergebilim yaklaşımından yararlanılarak çözümlenmiştir. Bu sayede dil dışı göstergelerin önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. İlgili çalışmada Peirce'nin belirti, görüntüsel gösterge ve simge göstergeleri ele alınırken diğer gösterge türlerine yer verilmemiştir. Bu durum çalışmamızla olan farkı ortaya koymaktadır. Çalışmamızda tablo Peirce'nin bakış açısıyla ortaya koyduğu üçlüklerden faydalanılarak çözümlenmiştir. Böylelikle ortaya Peirce'nin göstergebilim yaklaşımını tümüyle kapsayan bir çalışma çıkmıştır. Edizer ve Konu'da (2018) ilgili gösterge türleri eğitimbilimsel gönderimleri bağlamında ele alınırken çalışmamızda ise mantık ve göstergebilim gönderimleri bağlamında ele alınmıştır.

Başoğlu'da (2019) reklam afişleri Peirce'nin belirti, görüntüsel gösterge ve simge göstergeleri ele alınarak çözümlenmiştir. İlgili çalışmanın çalışmamızla farkı çalışmamızda Peirce'nin tüm üçlüklerine yer verilmesi ve belirti göstergesine rastlanılmamasıdır. Başoğlu'da (2019) belirti göstergesi afişteki sporcunun taktığı kaska ilişkilendirilmesi sonucu ortaya konmaktadır. Bu durum sert etkinin göstergesidir ve neden-sonuç ilişkisi içermektedir. Çalışmada kullanılan içecek göstergesi güç kavramıyla birlikte darbe şiddetiyle özdeşleştirilmiştir. Çalışmamızda herhangi bir neden- sonuç içeren gösterge bulunmadığı için belirti göstergesi saptanmamıştır.

Sonuç olarak, tablolar Peirce'nin ortaya koymuş olduğu üçlüklerden faydalanılarak çözümlenebilmektedir. Böylelikle bir resmin derin yapısından yüzey yapısına kadar tüm katmanlarındaki gösterge türleri ortaya konup resmin anlamlandırılması gerçekleştirilmektedir. Bu sayede resmin tonundan kullanılan renge, yaratmak istediği anlamlandırmadan yapıldığı zamanın özelliklerine ve kişilerin giydiği kıyafetlere kadar çözümlemesi gerçekleştirilmektedir.

Kaynakça

- Avcı, S. (2018). Günümüz sanat eğitiminde sanat anatomisi dersi. *Yedi*, 20, 25-37. Erişim adresi: <http://static.dergipark.org.tr/article-download/0eb5/4c0f/b880/5b56f2c2e39fd.pdf>
- Başoğlu, N. (2019). Reklam afişlerinde Peirce'ün görüntüsel gösterge, belirti ve simge kavramlarının kullanılması. *Journal of International Social Research*, 12(63). Erişim adresi: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt12/sayi63_pdf/3sanat_sanattarihi_arkeoloji_mimari/basoglu_nuri.pdf
- Buchler, J. (1955). *Philosophical writings of Peirce*. Amerika Birleşik Devletleri: Dover Publication.
- Deeley, J. (1994). *The collected papers of Charles Sanders Peirce*. Electronic Edition. Erişim adresi: <https://colorsemiotica.files.wordpress.com/2014/08/peirce-collectedpapers.pdf>
- Deledalle, G. (1978). Pour lire la theorie des signes de Charles S. Peirce. *Semiosis* 9, 3 (1), 29- 45.

- . (2000). *Charles S. Peirce's philosophy of signs: Essay in comparative semiotics*. Bloomington: İndiana University Press
- Desmedt, N.E. (2011). La sémiotiques de Peirce. Erişim adresi: <http://www.signosemio.com/peirce/semiotique.asp>
- Edizer, Z.Ç. ve Konu, M.M. (2018). Çocuklar için hazırlanan masal kitaplarındaki dil dışı göstergelerin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(3), 802-812. Erişim adresi: <http://www.anadiliegitimi.com/en/download/article-file/515201>
- Günay, V. D. (2012). Görsel göstergebilim ve imgenin anlamlandırılması. Günay, V. D. ve Parsa, A.F. (Ed.). *Görsel göstergebilim: imgenin anlamlandırılması* içinde, (s. 11- 55), İstanbul: Es Yayınları.
- Koca, E. ve Kırkıncıoğlu, Z. (2016). Denizli ili gelin giyim-kuşamının göstergebilimsel açıdan çözümlenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 11(8). Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Emine_Koca/publication/305741528_Denizli_Ili_Gelin_Giyim_Kusaminin_Gostergebilimsel_Acidan_Cozumlenmesi/links/5816820d08ae90acb240f9f4/Denizli-Ili-Gelin-Giyim-Kusaminin-Goestergebilimsel-Acidan-Coezuemlenmesi.pdf
- Koerner, E.F.K. (1972). Towards a historiography of linguistics 19th and 20th century paradigms. *Anthropological Linguistics*, 14 (7), 255- 280. Erişim adresi: https://www.jstor.org/stable/30029109?seq=1#page_scan_tab_contents
- Peirce, C. S. (1868). On a new list of categories. *Proceedings of the American Academy of Art and Sciences*. (7) 3: 287-298. Erişim adresi: <http://www.bocc.ubi.pt/pag/peirce--charles-list-categories.pdf>
- . (2016). *Prolegomena to a science of reasoning: Phaneroscopy, semeiotic, logic*. Frankfurt: Peter Lang Edition.
- Rembrandt, H. V. R. (1632). *Dr. Nicolaes Tulp'un anatomi dersi* [Tuval üzerine yağlı boya]. Mauritshuis Kraliyet Resim Galerisi, Lahey.
- Savan, D. (1980). La séméiotique de Charles S. Peirce. *Langages*. (14) 58: 9-23.
- Uysal, A. (2009). Yüzün ötesi-portre kurmak üzerine. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(4), 107-122. Erişim adresi: [https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Uysal,+A.+\(2009\).+Y%C3%BCz%C3%BCn+%C3%96tesi-Portre+Kurmak+%C3%9Czerine&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart](https://scholar.google.com.tr/scholar?q=Uysal,+A.+(2009).+Y%C3%BCz%C3%BCn+%C3%96tesi-Portre+Kurmak+%C3%9Czerine&hl=tr&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholart)
- Yılmaz, M. ve Temizkan, M. (2013). Türkiye Cumhuriyeti'nde tedavüle sürülen banknotların göstergebilimsel çözümlenmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36, 86-131.
- Yunusoğlu, F.T. (2008). *Fırçanın ucundaki cerrahlar 17. ve 18. yüzyıl Hollandasında cerrahlar loncası resimleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zeman, J. (1977). Peirce's theory of signs. *A perfusion of signs*, 22-39. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/2337/29cae3707fe37016e8b99f936ee21fba110e.pdf>